

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 2 นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการสูญเสียหนังสือห้องสมุด และนำเสนอในหัวข้อต่อไปนี้ คือ ความสำคัญของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ความสำคัญของการจัดบริการในระบบชั้นเปิด ผลดีและผลเสียของระบบชั้นเปิด ปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย สาเหตุของการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย การป้องกันและแก้ไขปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด ข้อมูลของห้องสมุดกลุ่มตัวอย่าง โดยสังเขป

ความสำคัญของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของประเทศ การศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นการศึกษาที่มุ่งสนับสนุนให้ผู้เรียนมีความรู้อย่างลึกซึ้งในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง โดยเฉพาะ ให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ได้อย่างกว้างขวาง มีความสามารถที่จะวินิจฉัยและแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เผชิญอยู่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเพื่อพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น ดังนั้น การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยจึงเน้นหนักที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากหนังสือ วารสาร เอกสาร และวัสดุการศึกษาทุกรูปแบบ และแหล่งที่รวบรวมสรรพความรู้ดังกล่าวก็คือ ห้องสมุด ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของการศึกษาระดับสูง เปรียบเหมือนหัวใจของการศึกษามีบทบาทสำคัญมากต่อการพัฒนาการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย การจัดและบริหารงานของห้องสมุดต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ นโยบาย และหลักสูตรการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย ตลอดจนสามารถสนองความต้องการของผู้ใช้ส่วนใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หน้าที่สำคัญของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ได้แก่ จัดหา จัดเก็บ เผยแพร่ หนังสือและวัสดุการอ่านอื่น ๆ ตลอดจนโสตทัศนวัสดุให้มีปริมาณเพียงพอจัดให้มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อให้งานห้องสมุดดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพร่วมมือกับคณาจารย์ในด้านการจัดหาหนังสือและวัสดุการอ่านอื่น ๆ รวมทั้งอุปกรณ์ประกอบการศึกษาประสานงานกับนักศึกษาในด้านการส่งเสริมให้เกิดนิสัยรักการอ่านและการค้นคว้า ให้ความร่วมมือในการทำวิจัยของสถาบัน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางรวบรวมงานวิจัยของคณาจารย์ นักศึกษา

และบุคลากรภายในสถาบันนั้นๆ และมีบทบาทในการให้บริการแก่ชุมชน นอกจากนี้ห้องสมุดยังต้องอำนวยความสะดวกให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงทรัพยากรห้องสมุดได้อย่างอิสระที่สุด โดยการจัดบริการในระบบชั้นเปิด

ความสำคัญของการจัดบริการในระบบชั้นเปิด

Ranganathan ได้ให้นิยามของระบบชั้นเปิด (Open Access) ว่าหมายถึง "ห้องสมุดอนุญาตให้ผู้ใช้งานเข้าไปถึงห้องเก็บหนังสือ มีอิสระในการเข้าไปเลือก และหยิบหนังสือเล่มที่ต้องการจากชั้นเพื่ออ่านภายในห้องสมุดหรือเพื่อยืมไปใช้ที่บ้าน" (Ratcliffe, 1968: 99)

การจัดบริการของห้องสมุดในสมัยโบราณเป็นการจัดบริการในระบบชั้นปิด คือ ผู้ใช้ต้องแจ้งความจำนงกับเจ้าหน้าที่ให้หยิบหนังสือที่ต้องการให้ โดยผู้ใช้งานไม่สามารถเข้าถึงหนังสือได้ด้วยตนเอง ไม่มีโอกาสได้เลือกดูหนังสือเล่มอื่น ๆ ซึ่งนับเป็นผลเสียอย่างยิ่ง เปรียบเทียบได้กับการไปห้างสรรพสินค้าแล้วบอกให้พนักงานขายหยิบสินค้าให้ทีละชิ้นตามรายการที่เตรียมไปจะได้สินค้าตามรายการ แต่จะไม่มีโอกาสเห็นหรือทดลองใช้สินค้าใหม่ ๆ ที่น่าสนใจและอาจมีประโยชน์ (Beenham and Harrison, 1990: 69)

จนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 19 ในประเทศอังกฤษเริ่มมีการเปลี่ยนจากระบบชั้นปิดมาเป็นระบบชั้นเปิด เป็นปรากฏการณ์ที่เกียวกวามากในขณะนั้น โดยระหว่างปี 1830-1850 Greenwood ได้คิดระบบชั้นเปิดขึ้น ต่อมาในปี 1894 Brown เป็นผู้อนุญาตให้ผู้ใช้งานเข้าถึงหนังสือได้เองที่ห้องสมุดประชาชน Clerkenwell (Ratcliffe, 1968; Thompson, 1989)

บริการในระบบชั้นเปิดของห้องสมุด เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานได้เห็นหนังสือเล่มอื่น ๆ นอกเหนือจากรายการหนังสือที่เตรียมไป ทำให้ทรัพยากรที่ห้องสมุดจัดหามามีการใช้อย่างคุ้มค่า สถิติการยืมหนังสือเพิ่มมากขึ้น หนังสือที่จัดหามามีผู้ใช้งานใช้ทั้งไว้บนชั้นหนังสือจนฝุ่นจับหนา ในด้านผู้ใช้งานก็จะได้อ่านหนังสือมากขึ้น มีความรู้กว้างขวางขึ้น และได้อ่านสิ่งที่ตนชอบและสนใจมากขึ้น (Gordon, 1969; Beenham and Harrison, 1990)

ตามหลักวิชาบรรณารักษศาสตร์ เป็นที่ยอมรับกันว่า ทรัพยากรสารสนเทศควรอยู่ในสภาพที่พร้อมในการให้ผู้ใช้งานเข้าถึงได้โดยสะดวก ห้องสมุดสมัยใหม่จะต้องจัดให้ผู้ใช้งานมีอิสระในการเลือก

อ่านหนังสือและค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างเต็มที่ตามความสนใจของแต่ละบุคคลและบรรณารักษ์ยึดถือ เป็นหน้าที่ที่จะต้องจัดหนังสือให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ในเวลาที่เหมาะสม (Get the right book to the right person at the right time) การจัดหนังสือในระบบชั้น เปิดก็เข้าตามหลักการนี้ (Gordon, 1969; สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, 2515, 2528; อัมพร ทีชชะระ, 2528; ลมูล รัตตากร, 2529)

ผลดีและผลเสียของระบบชั้นเปิด

เมื่อเริ่มมีการจัดบริการแบบชั้นเปิดในปลายศตวรรษที่ 19 มีการถกเถียงกันมาก มีทั้ง ผู้เห็นด้วยและคัดค้าน ได้มีการศึกษาถึงผลดีและผลเสียต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้ (Ratcliffe, 1968; Gordon, 1969; Rovelstad, 1976; Thompson, 1989)

ผลดี

1. ผู้ใช้สามารถเข้าถึงทรัพยากรสารนิเทศได้อย่างสะดวก จากเดิมห้องสมุดให้บริการในระบบชั้นปิดซึ่งผู้ใช้ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากร สารนิเทศได้ด้วยตนเอง เมื่อมีบริการในระบบชั้นเปิด ผู้ใช้เกิดความสะดวกสบายในการใช้ทรัพยากร สารนิเทศโดยไม่ต้องผ่านเจ้าหน้าที่ห้องสมุด
2. ระบบชั้นเปิดช่วยในการพัฒนาผู้ใช้ให้สามารถค้นคว้าหาความรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ผู้ใช้ไม่เพียงแต่จะอ่านหนังสือตามรายการที่เตรียมมาแต่ยังมีพัฒนาการในการค้นคว้า หนังสือหรือทรัพยากรสารนิเทศอื่นๆ ที่อยู่ในสาขาเดียวกันหรือที่เกี่ยวข้องกัน ทำให้ได้รับความรู้ กว้างขวางมากยิ่งขึ้น
3. ระบบชั้นเปิดส่งเสริมและเพิ่มพูนให้ผู้ใช้เกิดความนับถือตนเองและรู้จักการ ช่วยเหลือตนเอง เมื่อผู้ใช้สามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเองก็จะเกิดความภาคภูมิใจ มีความ นับถือตนเองมากขึ้นที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น
4. ผู้ใช้เกิดความมั่นใจในตนเอง เมื่อผู้ใช้สามารถช่วยเหลือตนเองในการค้นคว้าในห้องสมุดได้แล้ว ต่อมาจะเกิด ความมั่นใจในตนเองในการแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้อื่น ๆ ต่อไป

5. บรรณาธิการเกิดความภาคภูมิใจ
เมื่อบรรณาธิการแนะนำวิธีการค้นคว้าในห้องสมุดจนผู้ใช้สามารถค้นคว้าได้ด้วยตนเอง บรรณาธิการจะเกิดความภาคภูมิใจที่คำแนะนำที่ให้แก่มผู้ใช้สัมฤทธิ์ผล
6. ห้องสมุดสามารถประหยัดเวลาในการให้บริการของเจ้าหน้าที่ห้องสมุด
การจัดบริการในระบบชั้นเปิด ทำให้ห้องสมุดไม่ต้องจัดเจ้าหน้าที่ในการบริการหยิบหนังสือให้ผู้ใช้ ทำให้เจ้าหน้าที่มีเวลาในการปฏิบัติงานอื่น ๆ มากขึ้น

ผลเสีย

1. ใช้เวลาและแรงงานในการจัดเก็บหนังสือชั้นชั้นมาก
เมื่อผู้ใช้สามารถเข้าถึงชั้นหนังสือได้ด้วยตนเอง ทำให้มีการรื้อค้นหนังสือบนชั้นมากขึ้น เจ้าหน้าที่ต้องเสียเวลาและแรงงานในการจัดเก็บหนังสือชั้นชั้นมากขึ้น
2. เกิดปัญหาการซ่อนหนังสือ หนังสือหาย หรือเก็บผิดชั้น
ผู้ใช้บางคนอาจนำหนังสือไปซ่อนไว้ในชั้นหนังสืออื่นเพื่อปิดโอกาสการใช้หนังสือของคนอื่น เช่น ในระยะใกล้สอบ หรือบางครั้งผู้ใช้หยิบหนังสือออกจากชั้นแล้วนำกลับเข้าชั้นตามเดิม (อาจเป็นด้วยเจตนาดี) แต่เก็บผิดชั้นหรือผิดที่ไป ทำให้ผู้ใช้คนต่อมาหาหนังสือเล่มนั้นไม่พบ
3. เสียเวลาของเจ้าหน้าที่ในการช่วยผู้ใช้ค้นหาหนังสือ
สืบเนื่องจากการเก็บหนังสือผิดที่หรือการซ่อนหนังสือ ทำให้เจ้าหน้าที่ห้องสมุดต้องช่วยผู้ใช้ในการค้นหาหนังสือที่ไม่มีผู้ยืมไป แต่ไม่อยู่บนชั้น
4. เกิดปัญหาเรื่องช่องว่างระหว่างชั้นหนังสือ
ในระบบชั้นเปิดต้องเว้นช่องว่างระหว่างชั้นหนังสือมากกว่าระบบชั้นปิดเพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงหนังสือได้พร้อมกันที่หลาย ๆ คน ทำให้ต้องใช้เนื้อที่ของห้องสมุดมากขึ้นสำหรับหนังสือจำนวนเท่าเดิม
5. ทำให้ผู้ใช้ไม่เห็นประโยชน์ของบัตรรายการ
ผู้ใช้จะใช้บัตรรายการน้อยลง โดยหันมาใช้วิธีจำว่าหนังสือที่ตนต้องการใช้หรือเคยใช้แล้วอยู่ที่ชั้นไหน
6. ตัดโอกาสผู้ใช้คนอื่น ๆ ในการใช้หนังสือหรือวารสาร
การใช้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงชั้นหนังสือได้ด้วยตนเอง และนำหนังสือไปใช้ครั้งละมาก ๆ โดยไม่มีการจำกัดจำนวนเป็นการตัดโอกาสของผู้ใช้คนอื่น ๆ ในการใช้หนังสือเหล่านั้น

ปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

บริการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในปัจจุบันคำนึงถึงการเปิดโอกาสให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศได้โดยสะดวกและรวดเร็วที่สุด รูปแบบบริการที่จะสนองความต้องการนี้ก็คือ การจัดบริการในระบบชั้นเปิดเพราะเป็นการให้อิสระแก่ผู้ใช้ในการเลือกใช้สารสนเทศได้อย่างกว้างขวางมากกว่าการจัดบริการในระบบชั้นปิด ดังที่ Taylor บรรณารักษ์แห่งห้องสมุดกฎหมายของมหาวิทยาลัย Florida กล่าวไว้ว่า "ข้าพเจ้าไม่สามารถจินตนาการได้ว่าจะมีใครทำงานวิจัยที่ได้ผลสำเร็จภายใต้การบริการในระบบชั้นปิดของห้องสมุด" (Richmond, 1975)

เมื่อห้องสมุดตัดสินใจจัดบริการในระบบชั้นเปิดย่อมมีปัญหาต่าง ๆ ติดตามมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดซึ่งหมายถึง การลักลอบนำหนังสือหรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ออกจากห้องสมุดเพื่อประโยชน์ส่วนตัว โดยมีได้ยืมตามระเบียบของห้องสมุดรวมถึง การซ่อน ฉีก ตัด ซีดเขียน และการไม่ระวังรักษาหนังสือ ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นในห้องสมุดทุกประเภท และมีมาตั้งแต่เริ่มมีการตั้งห้องสมุด ไม่มีห้องสมุดใดที่จะป้องกันหรือหลีกเลี่ยงได้ทั้งหมด ปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดจะยังเป็นปัญหาต่อไปตราบเท่าที่มีห้องสมุด

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมีหลายรายการคือ Huttner (1973) ศึกษาปัญหาหนังสือหายของห้องสมุดประชาชน Minneapolis พบว่าเฉพาะหนังสือสำรองอัตราหนังสือหายอยู่ระหว่างร้อยละ 11.2-12.7 คิดเป็นจำนวน 1,344-1,524 เล่มในแต่ละปี หากคิดเป็นตัวเงิน เฉลี่ยค่าหนังสือรวมทั้งกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับหนังสือเล่มละ 10 ดอลลาร์สหรัฐจะเท่ากับประมาณ 13,440 - 15,240 ดอลลาร์สหรัฐต่อปี

Beach และ Gapen (1977) เริ่มศึกษาปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย Ohio State ในปี 1972 พบว่า ในจำนวนหนังสือที่เกิดการสูญเสียเป็นหนังสือที่มีฉบับซ้ำร้อยละ 58 หนังสือหลายเล่มจบบร้อยละ 9 และเป็นหนังสือที่มีเล่มเดียว ไม่มีฉบับซ้ำเลยอีกร้อยละ 33 ในจำนวนหนังสือเหล่านี้ประมาณว่าเท่ากับร้อยละ 6 ของหนังสือทั้งหมดที่มีการจัดหาเข้ามา ดังนั้นในระหว่างปี 1976-77 ห้องสมุดมหาวิทยาลัย Ohio State จะมีปัญหาการสูญเสียหนังสือ 3,050 เล่ม จากที่จัดหาเข้ามาทั้งหมด 50,830 เล่ม ค่าใช้จ่ายในการจัดหาทดแทนเล่มละ 22 ดอลลาร์สหรัฐ ค่าดำเนินการเล่มละ 15 ดอลลาร์สหรัฐ ดังนั้นจะต้องใช้เงินถึง 112,850 ดอลลาร์สหรัฐจึงจะเพียงพอในการจัดหาหนังสือมาทดแทนให้ครบถ้วน

Desmarais (1982) สํารวจอัตราหนังสือหายของห้องสมุดต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา พบว่า ห้องสมุด Bristol Community College's to Learning Resource Center ใน Massachusetts มีอัตราหนังสือหายเพิ่มขึ้นคือ ปี 1973 หายร้อยละ 0.3 ปี 1974 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 1.3 และปี 1975 อัตราหนังสือหายเท่ากับร้อยละ 1.7 มหาวิทยาลัย Tufts อัตราหนังสือหายประมาณร้อยละ 8 ทั้ง ๆ ที่หนังสือชั้นชั้นได้เพียง 1 ปี วิทยาลัย Claremont ใน California มีอัตราหนังสือหายในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา 15,000 เล่ม และมหาวิทยาลัย Maryland มีหนังสือหายมากกว่า 30,000 เล่ม ในการประชุมเกี่ยวกับเรื่องขโมยในห้องสมุดที่วิทยาลัย Oberlin (Flagg, 1983; Oberlin Conference, 1983b) Towner ประธานของห้องสมุด Newbery กล่าวถึงปัญหาขโมยในห้องสมุดว่ามีแนวโน้มรุนแรงขึ้นและมีความสำคัญมากขึ้น ปัญหานี้ได้เปลี่ยนจากปัญหาโรคเรื้อรังมาเป็นโรคระบาดร้ายแรงแล้ว ปัญหาการขโมยหนังสือห้องสมุดในสหรัฐอเมริกา มีมูลค่ามากถึงปีละประมาณ 5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ปี 1987 Lincoln สํารวจห้องสมุด 300 แห่งที่มีขนาดและที่ตั้งต่าง ๆ กัน ในประเทศอังกฤษ พบว่า ห้องสมุดร้อยละ 85 ตอบว่า การฉีกทำลายหนังสือโดยเจตนามีบ่อยครั้งมาก รวมทั้งการขโมยหนังสือและวัสดุอ้างอิงอื่น ๆ อัตราหนังสือหายประมาณ 3,500 ครั้งในห้องสมุดทุก 100 แห่ง ในปีเดียวกัน Keele เขียนหนังสือชื่อ Preventing Library Book Theft พบว่าอัตราหนังสือหายของห้องสมุดในประเทศอังกฤษอยู่ระหว่างร้อยละ 1-40 (Jackson, 1990)

ในประเทศไนจีเรียประสบปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดอย่างมาก เช่น Nwamefor (1974) ได้สํารวจความคิดเห็นของบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาการรักษาความปลอดภัยทรัพยากรของห้องสมุด พบปัญหาหนังสือหายมากในห้องสมุดมหาวิทยาลัย Nigeria Nsukka Akpata (1979) ศึกษาปัญหาการขโมยหนังสือและวิธีป้องกันในห้องสมุดระดับวิทยาลัยของไนจีเรียหลายแห่ง Okoye-Ikonta (1980) เรียบเรียงวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับปัญหาความปลอดภัยของทรัพยากรห้องสมุดมหาวิทยาลัยในไนจีเรีย พบว่าอัตราการหายและการฉีกขาดของทรัพยากรห้องสมุดมีจำนวนสูงมาก เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Alafiatayo (1986) พบว่านอกจากการส่งหนังสือเกินกำหนดแล้ว การขโมยและฉีกตัดหนังสือเป็นพฤติกรรมของผู้ใช้ที่เกิดขึ้นมากในห้องสมุดมหาวิทยาลัย (Nwamefor, 1974; Akpata, 1979; Okoye-Ikonta, 1980; Alafiatayo, 1986; quoted in Alafiatayo, 1987)

Pederson ผู้ช่วยหัวหน้าแผนกบริการตอบคำถามห้องสมุดมหาวิทยาลัย Emporia State ใน Kansas (1990) กล่าวว่า การลักลอบนำหนังสือออกจากห้องสมุดและการแอบฉีกตัด หนังสือของห้องสมุด เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับห้องสมุดมหาวิทยาลัยแทบทุกแห่ง ผลกระทบไม่เพียงแต่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ห้องสมุดและผู้ใช้เท่านั้น แต่ยังกระทบถึงงบประมาณที่จะต้องจัดหาทดแทนหนังสือที่เกิดการสูญเสียด้วย เขาพบว่ามีย่อยครั้งที่บรรณารักษ์พยายามจัดหาเข้ามาทดแทนเงียบ ๆ แต่ปัญหาที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งต้องมีการกำหนดบทลงโทษขึ้นมา

Jackson (1991b) สํารวจห้องสมุดประชาชนและศูนย์สารนิเทศ Long Beach (California) ระหว่างเดือนสิงหาคม 1987 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 1989 และตีพิมพ์ผลการสำรวจในวารสาร Library and Archival Security ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ปี 1990 พบว่าอัตราหนังสือหายคือร้อยละ 8

ดังกล่าวนมาแล้วจะเห็นได้ว่าปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องสมุดมานานและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ผลเสียที่เกิดขึ้นจากปัญหามีผลกระทบต่องบประมาณ ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการห้องสมุด และการทำงานของบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุด

สำหรับประเทศไทย เป็นที่ยอมรับว่าห้องสมุดมหาวิทยาลัยทุกแห่งล้วนประสบกับปัญหานี้ เพียงแต่ไม่มีการเปิดเผยสถิติออกมาอย่างเป็นทางการ เนื่องจากเกรงว่าจะเกิดความเสียหายจากงานวิจัยของ พุฒิสาร์ อัครกะนู (2525) ซึ่งศึกษาเรื่องงานสำรวจหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ซึ่งให้เห็นและยืนยันได้ว่าห้องสมุดมหาวิทยาลัยทุกแห่งล้วนประสบปัญหาหนังสือหายทั้งสิ้น

สาเหตุของการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

การสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย มีสาเหตุที่สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของห้องสมุด
2. ลักษณะการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย
3. ทักษะคตินักศึกษาที่มีต่อห้องสมุด

สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของห้องสมุด

สภาพแวดล้อมของห้องสมุดซึ่งเป็นสาเหตุของการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดได้แก่

1. สภาพอาคารห้องสมุด ห้องสมุดที่มีสภาพอาคารไม่เหมาะสม เป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้เกิดการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด เช่น มีลักษณะ ไม่มีมิติและอยู่ชั้นล่างของอาคารทำให้มีผู้แอบโยนหนังสือออกนอกห้องสมุดได้โดยง่าย เช่นเดียวกับหน้าต่างของห้องสมุดหากไม่มีการปิดล็อก แม้แต่เพียงบานเดียวก็กลายเป็นจุดอ่อนที่สำคัญ นอกจากนี้ภายในห้องสมุดหากมีมุมลับตาคนจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการฉีกตัดหนังสือได้มาก (Oberlin Conference, 1983a; Boss, 1984; Simmons, 1986; สมจิตร ปาระมี, 2530)

2. บริการของห้องสมุด จากการประชุมที่ Oberlin Conference ในเดือนกันยายน 1983 เกี่ยวกับเรื่องความรุนแรงของปัญหาการขโมยหนังสือของห้องสมุด ได้กล่าวถึงสาเหตุหนึ่งของการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดก็คือการจัดบริการในระบบชั้นเปิดเนื่องจากห้องสมุดไม่สามารถสอดส่องดูแลผู้ใช้ได้ทั่วถึงตลอดเวลา ซึ่งขัดกับ Beach และ Gapen (1977) กล่าวไว้ว่าการจำกัดการใช้วัสดุหรือการถูกกีดกันการใช้วัสดุห้องสมุดเป็นสาเหตุหนึ่งของการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด

ห้องสมุดที่มีทรัพยากรไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้ก็เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งดังที่ Savage (1957 Cited by Souter, 1976) กล่าวไว้ว่า จำนวนหนังสือที่มากเพียงพอกับความต้องการในการใช้แรงจูงใจในการขโมยจะลดลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Varner (1983) และ Alafiatayo (1987)

ในด้านจำนวนหนังสือที่ให้อืมออก และระยะเวลาที่ให้อืมหากน้อยเกินไปจะทำให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างผู้ใช้ (Boss, 1984; Lincoln, 1987; Onadiran, 1988) นำมาซึ่งปัญหาการแอบนำหนังสือไปซ่อนตามชั้นหนังสืออื่น ๆ และการลักลอบนำหนังสือออกจากห้องสมุดโดยไม่ยืม นอกจากนี้บริการถ่ายเอกสารที่ไม่มีคุณภาพ ราคาแพง เครื่องถ่ายเอกสารตั้งในที่ที่ไม่เหมาะสม และเครื่องเสียบ่อย ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม (Holtman, 1973 cited by Souter, 1976; Weiss, 1981; Varner, 1983; Boss, 1984) แต่จากงานวิจัยของ Alafiatayo (1987) ซึ่งสอบถามจากนักศึกษพบว่า มีนักศึกษาเพียงไม่ถึงร้อยละ 25 ที่เห็นว่าเป็นสาเหตุของปัญหา

3. ลักษณะของหนังสือ หนังสือที่มีราคาแพงหรือมีรูปภาพสวยงาม รวมทั้งหนังสือที่มีแผนภูมิสำคัญต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถถ่ายสำเนาได้หรือถ่ายแล้วไม่สวย ล้วนเป็นสิ่งล่อใจให้ผู้ใช้บางคนเกิดความอยากได้เป็นเจ้าของจึงแอบฉีก ตัด หรือนำออกจากห้องสมุดไปโดยไม่ยืม (Thompson, 1978; Weiss, 1981; Thompson, 1989) นอกจากนี้หนังสือหายาก เช่น

หนังสือพิมพ์ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ หนังสือที่ไม่มีการวางจำหน่ายอีก มักเป็นสาเหตุด้วยเช่นเดียวกัน สำหรับหนังสือที่การเย็บเล่มไม่แข็งแรง เมื่อมีผู้ใช้บ่อย ๆ ก็จะชำรุดฉีกขาดได้โดยง่าย

4. การดำเนินงานของห้องสมุด ห้องสมุดที่มีนโยบายในการบริหารที่เข้มงวด มีการออกกฎระเบียบต่าง ๆ อย่างเคร่งครัดมากไม่มีการยืดหยุ่นจะเกิดผลเสียต่อห้องสมุด (Boss, 1984)

ลักษณะการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย

ลักษณะการเรียนการสอนในระดับมหาวิทยาลัยเป็นการเรียนที่นักศึกษาจะต้องค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากห้องสมุด นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียน อาจารย์มักจะทำรายการหนังสืออ่านประกอบการเรียนให้นักศึกษาอ่านเพิ่มเติม หากขาดการประสานงานกับห้องสมุดในการจัดเตรียมไว้ให้บริการก็จะเกิดปัญหานักศึกษาบางส่วนไม่ได้อ่าน และถ้าเป็นการเรียนในวิชาพื้นฐานที่มีนักศึกษาเรียนเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ปัญหาจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น มีการแข่งขันกันเพื่อให้ได้คะแนนเรียนดีกว่าคนอื่น (Line, 1969 and Broadhead, 1973 cited by Alafiatayo, 1987; Weiss, 1981; สมจิตร ปาระมี, 2530) หรือความกดดันจากการเรียนของผู้ที่ได้คะแนนสูงหรือต่ำมาก อาจทำให้นาหนังสือไปซ่อนเพื่อไม่ให้เพื่อนได้ใช้หนังสือนั้น (Varner, 1983)

นอกจากนี้ ในการทำรายงานประกอบการเรียนอาจทำให้นักศึกษาต้องการภาพหรือแผนภูมิประกอบรายงานจึงใช้วิธีฉีกหรือตัดจากหนังสือของห้องสมุด และในช่วงใกล้สอบจะมีการแอบซ่อนหนังสือหรือลักลอบนำหนังสือออกจากห้องสมุดเพื่อไว้ใช้คนเดียว และเป็นการกีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ใช้หนังสืออีกด้วย (Thompson, 1989)

ทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อห้องสมุด

ทัศนคติของนักศึกษาต่อห้องสมุดมีความสำคัญมากต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของห้องสมุด หากนักศึกษามีทัศนคติที่ดีและถูกต้องต่อห้องสมุดก็จะยอมให้ความร่วมมือกับห้องสมุดในเรื่องต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามหากนักศึกษามีทัศนคติต่อห้องสมุดในทางที่ไม่ถูกต้อง ปัญหาต่าง ๆ จะติดตามมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด เช่น นักศึกษาเห็นว่าการลักลอบนำหนังสือของห้องสมุดออกไปโดยไม่ขออนุญาต มิได้ก่อความเดือดร้อนให้ใคร เพราะเป็นหนังสือของห้องสมุดไม่ใช่หนังสือส่วนตัวของใครคนใดคนหนึ่ง (Souter, 1976: 108) ห้องสมุดสามารถจัดหาหนังสือมาทดแทนเล่มที่หายไปได้โดยง่าย (Richards, 1979 cited by Alafiatayo, 1987; Souter, 1976) นักศึกษามีความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของห้องสมุดและมหาวิทยาลัย ดังนั้นจะทำอย่างไรกับทรัพยากรห้องสมุดก็ได้ (Alafiatayo, 1987) หรือการ

ที่นักศึกษาเห็นว่าการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดไม่ใช่ปัญหาสำคัญตราบใดที่ห้องสมุดยังมีหนังสือให้เขาได้ใช้อยู่ (Jackson, 1991b) เป็นต้น

ทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อห้องสมุดตามที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด

การป้องกันและแก้ไขปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

เนื่องจากการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดเป็นปัญหาที่มีความสำคัญ และมีผลกระทบมากมายทั้งในด้านงบประมาณของห้องสมุดในการจัดหาทดแทน แรงงานและเวลาที่เสียไปในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ และประการสำคัญคือความพึงพอใจของผู้ใช้ต่อห้องสมุด หากผู้ใช้ต้องประสบกับปัญหาหนังสือที่เขาต้องการใช้ถูก ฉีก ดัด หรือหายไปจากห้องสมุดโดยไม่สามารถตรวจสอบได้ ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจต่อบริการของห้องสมุดเนื่องจากไม่สามารถตอบสนองความต้องการของเขาในเวลานั้นได้ ดังนั้นห้องสมุดต้องพยายามหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเต็มที่ มีผู้ทำการวิจัยและเสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขต่าง ๆ กันดังนี้

Richmond (1975) สืบรวจความคิดเห็นของบรรณารักษ์ห้องสมุดกฎหมายถึงวิธีการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

1. จัดชั้นพิเศษที่ผ่านได้เฉพาะผู้ได้รับอนุญาตเท่านั้น เพื่อแก้ปัญหาการจัดเจ้าหน้าที่หยิบหนังสือในระบบชั้นปิด แต่จะมีปัญหาในเรื่องการตรวจบัตรอนุญาตและไม่สามารถแก้ปัญหาการแอบฉีกได้

2. การกำหนดบทลงโทษผู้กระทำผิดโดยให้ห้องสมุดมีอำนาจเต็มที่ในการกำหนดบทลงโทษ แต่ข้อเสนอนี้ทางมหาวิทยาลัยอาจจะยับยั้งไว้ก่อน

3. ห้องสมุดร่วมมือกับสภานักศึกษาในการกำหนดบทลงโทษ แต่บางห้องสมุดเห็นว่าการยกโทษให้จะได้ผลดีกว่า

4. การจัดบริการถ่ายเอกสารราคาถูกลง สามารถช่วยให้ผู้ที่คิดจะกระทำผิดเปลี่ยนใจได้ เพราะเขาจะได้เอกสารที่ต้องการโดยเสียค่าใช้จ่ายเล็กน้อยดีกว่าเสี่ยงกับการถูกจับได้ และรับการลงโทษที่จะเป็นประวัติติดตัวต่อไป

5. อย่าให้มีมุมลับตามากและจัดเจ้าหน้าที่คอยเดินตรวจ

6. ให้มีทางเข้าออกของห้องสมุดเพียงทางเดียว

7. โต้ะบริการจ่าย-รับ ควรอยู่ใกล้ทางออก

นอกจากนี้ Richmond ยังได้ศึกษาจากผู้ใช้พบว่าวิธีการที่สุภาพน่าจะได้ผลดีกว่า เช่น การสอนการใช้ห้องสมุด การปฐมนิเทศอย่างไม่เป็นทางการและการนำชมห้องสมุด การพบผู้ใช้อย่างไม่เป็นทางการพร้อมทั้งสอดแทรกการพูดจา เพื่อโน้มน้าวไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการสูญเสียหนังสือ สิ่งที่ใช้เห็นด้วยกับบรรณารักษ์คือการจำกัดทางออกของห้องสมุดให้มีเพียงทางเดียว และการจัดโต๊ะบริการจ่าย-รับให้อยู่ใกล้ทางออก

Hines (1975) เสนอวิธีการเพื่อลดปัญหาหนังสือหายไว้ดังนี้

1. ติดตั้ง Turnstile (เหล็กหรือประตูหมุนให้เดินผ่านทีละคน) ที่ประตูทางออก
2. จัดคนเฝ้าประตูทางออก มีการตรวจค้นกระเป๋าเอกสารและเสื้อโค้ทของผู้ใช้
3. จัดวารสารเล่มล่วงเวลาไว้ในระบบชั้นปิด
4. จัดหนังสือเป็นหนังสือสำรอง
5. ประทับตราแสดงความเป็นเจ้าของหนังสือของห้องสมุด

นอกจากนี้ห้องสมุดควรจัดอุปสรรคในทางเข้าถึงทรัพยากรห้องสมุดโดยพิจารณาถึง

1. ความยากง่ายในการทำบัตรสมาชิกและความร่วมมือกับห้องสมุดที่อยู่ใกล้เคียง
2. ระยะเวลาที่ให้ยืมหนังสือนานพอหรือไม่ การยืมต่อทางโทรศัพท์สามารถทำได้หรือไม่ ขั้นตอนการยืมหนังสือยุ่งยากและเสียเวลามากหรือไม่
3. เจ้าหน้าที่งานบริการจ่าย-รับ มีความกระตือรือร้นในการให้บริการและมีมนุษยสัมพันธ์ดีหรือไม่
4. เวลาเปิดบริการของห้องสมุดเหมาะสมกับผู้ใช้หรือไม่
5. หนังสือที่มีผู้ต้องการใช้มากมีจำนวนฉบับ (Copy) มากพอหรือไม่ ตลอดจนนโยบายการจัดหาทรัพยากรตรงกับความต้องการของผู้ใช้หรือไม่
6. ประสิทธิภาพและราคาของบริการถ่ายเอกสารเป็นอย่างไร
7. ราคาค่าปรับแพงเกินไปจนผู้ใช้คิดว่าไม่สามารถจ่ายได้หากคืนเกินกำหนด จึงไม่ยืมหนังสือ แต่แอบนำหนังสือออกไปหรือไม่
8. การจัดหนังสือสำรองมีความสำคัญและเป็นแค่ไหน

Kesler (1977) ทำการวิจัยที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัย Rhode Island หลังจากติดตั้งระบบรักษาความปลอดภัยอัตโนมัติในเดือนสิงหาคม 1973 ปรากฏว่าอัตราการฉีก ตัด วารสารกลับเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นในเดือนกุมภาพันธ์ 1976 จึงมีการตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจเกี่ยวกับการทำลายหนังสือขึ้น วัตถุประสงค์ต่อการฉีกหนังสือของห้องสมุด เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจและ

ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ปลุกจิตสำนึกของผู้ใช้ห้องสมุดทุกคน แนะนำนักศึกษาและอาจารย์ในการร่วมกันต่อสู้ปัญหา ภายในห้องสมุดได้จัดนิทรรศการวารสารที่ถูกฉีก ตัด พร้อมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการจัดหาทดแทนทุกชิ้นที่นำมาแสดง และขอความร่วมมือจากผู้ใช้หากพบวัสดุที่สูญหายไปจากห้องสมุดขอให้ส่งคืนด้วย ส่งบทความไปลงในวารสารของมหาวิทยาลัย ขอความร่วมมือจากอาจารย์ผู้สอนให้ส่งรายชื่อหนังสือที่แนะนำให้นักศึกษาอ่านมายังห้องสมุดเพื่อจัดทำเป็นหนังสือสารรอง และประกาศยกโทษให้แก่ผู้ที่ยืมหนังสือเกินกำหนดให้นำส่งคืนภายในเดือนกุมภาพันธ์ ทำให้ได้หนังสือคืนมามากพอสมควร Kesler หวังว่าการให้ความรู้แก่นักศึกษาและผู้ใช้จะช่วยลดการต่อต้านที่มีต่อห้องสมุดได้มาก

Godfrey (1982) พบว่าในห้องสมุดขนาดเล็กการแก้ปัญหาอาจทำได้โดยการอบรมให้คำนึงถึงสาธารณสมบัติ แต่สำหรับห้องสมุดขนาดใหญ่มีทางเลือก 2 ทางคือ

1. การตรวจตราดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนกหนังสืออ้างอิงและหนังสือหายาก วิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ได้แก่ การจัดที่นั่งให้เจ้าหน้าที่สามารถมองเห็นผู้ใช้ได้ตลอดเวลา การติดกระจกุน, โคมไฟ การติดกระจกเงา การใช้โทรศัพท์วงจรปิด และการเดินตรวจตามมุมลับตาบ่อย ๆ
2. การควบคุมทางออก ได้แก่ ให้มีทางเข้าออกทางเดียว ตรวจกระเป๋าผู้ใช้ทุกคน หรือไม่อนุญาตให้นำกระเป๋าเข้าห้องสมุด เป็นต้น

Sleep (1982) ทำการวิจัยที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัย Brock พบว่าห้องสมุดจำเป็นต้องมีระบบรักษาความปลอดภัยของทรัพยากรห้องสมุด เพื่อที่จะสามารถให้บริการผู้ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เขาสรุปการป้องกันและแก้ไขปัญหาไว้ดังนี้

1. การเดินตรวจตราห้องสมุดตลอดเวลาและการป้องกันทางออกด้านอื่น ๆ รวมทั้งหน้าต่างของห้องสมุดจะช่วยป้องกันการฉวยโอกาสของผู้ใช้ได้บ้าง
2. การติดเทปป้องกันการขโมยที่วารสารเย็บเล่มและวารสารใหม่ก่อนออกให้บริการทุกเล่ม
3. การมีบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิดและประกาศให้ทราบทั่วกัน
4. การให้ความรู้แก่นักศึกษาในเรื่องการรับผิดชอบต่อทรัพยากรห้องสมุด จะทำให้นักศึกษาเข้าใจและช่วยกันรักษาทรัพยากรห้องสมุดได้ด้วย
5. การให้ยืมวารสารเย็บเล่มจะช่วยลดปัญหาได้บ้าง
6. การจัดวารสารหรือหนังสือที่มีแนวโน้มจะถูกทำลายได้มากไว้ในชั้นปิด

ในการประชุม Oberlin Conference on Theft ที่วิทยาลัย Oberlin ในเดือนกันยายน 1983 ประกอบด้วยบรรณารักษ์ ตัวแทนสำนักพิมพ์ ผู้จัดจำหน่าย และตำรวจ ได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังนี้

1. กำหนดข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรห้องสมุด
2. ตั้งกฎระเบียบสำหรับผู้ใช้อุทคน โดยเท่าเทียมกัน
3. ใช้หมึกที่ลบไม่ได้ในการประทับตราห้องสมุดในหนังสือ
4. รณรงค์ป้องกันขโมยอย่างสม่ำเสมอ
5. จัดทะเบียนเครื่องหมายของห้องสมุด
6. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือที่หายแก่ผู้ค้าหนังสือเก่า
7. นำกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาหนังสือที่ชัดเจนที่สุดมาใช้กับห้องสมุดและ

หอจดหมายเหตุ

Alafiatayo (1987) ศึกษาทัศนคติของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไนจีเรียต่อปัญหาการขโมยและฉีกตัดหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย สรุปแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาดังนี้

1. การจัดการด้านการรักษาความปลอดภัยของห้องสมุดให้รัดกุม
2. การปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่พร้อมกับการสอดแทรกให้นักศึกษาเห็นความสำคัญของการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด
3. แสดงให้ผู้ผู้ใช้เห็นถึงการเสียเวลา ค่าใช้จ่าย แรงงานในการจัดซื้อ จัดทำ และทำบัตรรายการใหม่ให้แก่หนังสือที่สูญเสียไปและจัดหามาทดแทน
4. เข้มงวดในการตรวจทางออกโดยเฉพาะช่วงเวลาใกล้ปิดห้องสมุด
5. ห้องสมุดจัดหาหนังสือที่มีการเรียนการสอนมากมาไว้หลาย ๆ ฉบับ หรือจัดทำเป็นหนังสือสำรองถาวร ห้ามยืม
6. ประกาศรายชื่อนักศึกษาที่ขโมยหรือฉีกตัดหนังสือของห้องสมุดให้ทราบทั่วมหาวิทยาลัยพร้อมทั้งแจ้งให้ผู้ปกครองทราบ
7. จ้างเจ้าหน้าที่นอกเครื่องแบบคอยตรวจตราภายในห้องสมุด บริเวณที่นั่งอ่าน โดยเฉพาะช่วงที่มีผู้ใช้น้อย
8. จัดบรรยากาศภายในห้องสมุดให้ผู้ผู้ใช้เกิดความสะดวกสบาย เช่น มีพัดลมหรือเครื่องปรับอากาศ เป็นต้น

Onadiran (1988) ศึกษาปัญหาการสูญเสียหนังสือในห้องสมุดมหาวิทยาลัย 22 แห่งในประเทศไนจีเรีย พบว่าปัญหาของห้องสมุดเกิดจากการถูกตัดทอนงบประมาณในขณะที่จำนวน

นักศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ห้องสมุดไม่สามารถต่อสู้กับภาวะเงินเฟ้อได้ เกิดการขาดดุลย์เงินตราต่างประเทศจนไม่สามารถจัดหาทรัพยากรห้องสมุดได้ ตำราเรียนมีราคาแพงมากจนกระทั่งแม้นักศึกษาที่มีฐานะดีก็ไม่สามารถซื้อหาเป็นเจ้าของได้ทุกเล่ม นอกจากนี้ยังขาดแคลนบรรณารักษ์ที่มีคุณวุฒิและความสามารถ ห้องสมุดดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

1. จัดนโยบายการบริหารให้ดีและมาตรการรักษาความปลอดภัยที่รัดกุม
2. จัดนิทรรศการหนังสือที่ถุกฉีกตัด เพื่อช่วยทำให้ผู้ใช้เกิดสำนึกความรับผิดชอบต่อ

สมบัติส่วนรวม

3. พิจารณาจำนวนหนังสือและระยะเวลาที่ยืมให้เหมาะสม
4. เพิ่มทรัพยากรห้องสมุดให้เพียงพอกับความต้องการทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ
5. จัดสัปดาห์ไม่เสียค่าปรับหรือการไม่ลงโทษ เพื่อให้ผู้ค้างส่งหนังสือนำหนังสือมา

ส่งคืนโดยไม่เสียค่าปรับ

จากรายงานการสัมมนา National Conference on Library Security ซึ่งจัดโดย British Library National Preservation Office ที่มหาวิทยาลัย York เมื่อ 26-27 มีนาคม 1991 ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการลดปัญหาการขโมยหนังสือใน 2 หัวข้อใหญ่ ๆ คือ (Jackson, 1991a: 397)

1. การพิจารณาตรวจสอบในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1 การพิจารณาและตรวจสอบทรัพยากรในด้าน

- อาคารและการออกแบบ เช่น ประตูให้มีทางเข้าออกทางเดียว ติดตั้งลูกกรงหรือตาข่ายที่หน้าต่าง จัดบริเวณรอบ ๆ อาคารให้โปร่งและติดดวงไฟรอบ ๆ นอกอาคารด้วย

- การเก็บรักษาทรัพยากรห้องสมุด ตลอดจนระบบการขนส่งต่าง ๆ
- ระบบป้องกันตัวเล่มหนังสือ, วารสาร
- ระบบการยืมที่รัดกุมไม่หละหลวม
- ตราประทับแสดงความเป็นเจ้าของหนังสือ
- การแจ้งข่าวหนังสือที่ถูกลบขโมยและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

- 1.2 การพิจารณาและตรวจสอบนโยบายเกี่ยวกับผู้ใช้ เช่น

- การสมัครเป็นสมาชิกและการหมดอายุของสมาชิก
- การจัดที่รับฝากของ

- การจัดบริการห้องอ่าน
- การเฝ้าตรวจตราเป็นระยะ ๆ
- การอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรในระบบชั้นปิด
- การให้ภัยหรือไม่เอาโทษ

1.3 การพิจารณาและตรวจสอบในเรื่องเกี่ยวกับบุคลากร เช่น

- การฝึกอบรมและให้ความรู้เพิ่มเติม
- การจัดเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย
- การจัดทางเข้าออกสำหรับเจ้าหน้าที่ของห้องสมุด
- การใช้หนังสือของเจ้าหน้าที่ห้องสมุด
- การตรวจค้นเจ้าหน้าที่ก่อนออกจากห้องสมุด

2. การสร้างบรรยากาศที่ดีมีประสิทธิภาพและเกิดความไว้วางใจ

- 2.1 ติดบัตรแสดงว่าเป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้มาเยือน
- 2.2 ล็อคประตูห้องทำงาน
- 2.3 สังเกตและจับตาดูคนแปลกหน้า
- 2.4 จัดบริเวณห้องสมุดให้เจ้าหน้าที่สามารถมองเห็นผู้ใช้ได้มากที่สุด
- 2.5 จัดทำป้ายคำเตือนเกี่ยวกับโทษที่จะได้รับจากการขโมย หรือ ฉีก ตัด

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นยังมีข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการสูญเสียนหนังสือของห้องสมุดเพิ่มเติมดังนี้

1. บรรณารักษ์ต้องการคำแนะนำในทางปฏิบัติในเรื่องการจัดอาคารสถานที่ และ ทัศนะเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัย
2. บรรณารักษ์ต้องสำรวจตนเองและผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อพัฒนาให้มีมาตรฐานในการทำงาน
3. บรรณารักษ์และนักจดหมายเหตุสามารถทำงานร่วมกัน โดยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และปรึกษาปัญหาซึ่งกันและกัน
4. การพัฒนาระบบป้องกันอัตโนมัติสามารถพัฒนาาร่วมกับการพัฒนาบุคลากรและระบบ รักษาความปลอดภัยโดยทั่วไป
5. บรรณารักษ์ควรสนับสนุนให้มีการพิจารณาระบบรักษาความปลอดภัยและจัดทำเป็น นโยบายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
6. ห้องสมุดควรมีข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนหนังสือหายของห้องสมุดในแต่ละปี
7. ห้องสมุดควรคำนึงถึงทัศนคติของผู้ใช้ที่มีต่อห้องสมุดด้วย

จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้ว สามารถสรุปคำแนะนำและข้อเสนอแนะในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยได้ดังนี้

ด้านสภาพแวดล้อมต่าง ๆ

1. สภาพอาคารห้องสมุด เริ่มตั้งแต่การวางแผนออกแบบอาคารห้องสมุด บรรณารักษ์ต้องประสานงานอย่างใกล้ชิดกับสถาปนิก โดยนอกจากคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยที่จะสนองการบริการของห้องสมุดแล้ว ยังต้องคำนึงถึงระบบรักษาความปลอดภัยด้วยดังนี้

- ต้องมีทางเข้าออกสำหรับผู้ใช้งานเพียงทางเดียว (Richmond, 1975; Godfrey, 1982)
 - ติดตั้ง Turnstile เพื่อให้ผู้ใช้เดินผ่านออกทีละคน (Hines, 1975; สุพร นิริยะไพโรจน์, 2523)
 - หน้าต่างทุกบานต้องปิดล็อกโดยผู้ใช้ไม่สามารถเปิดเองได้หรือติดตาข่ายหรือลูกกรงที่หน้าต่าง (สุพร นิริยะไพโรจน์, 2523; Thompson, 1989)
 - โถงบริการจ่าย-รับ ควรอยู่ใกล้ทางออก (Richmond, 1975)
 - จัดบรรยากาศภายในห้องสมุดให้ผู้ใช้เกิดความสะดวกสบาย (Alafiatayo, 1987)
 - จัดที่นั่งอ่านให้เจ้าหน้าที่สามารถมองเห็นผู้ใช้ได้ตลอดเวลา (Godfrey, 1982)
 - ไม่มีมุลับตาภายในห้องสมุดหรือถ้าจำเป็นก็พยายามให้มันน้อยที่สุด อาจใช้วิธีติดกระจกเงา กระจกนูนโค้ง หรือใช้โทรทัศน์วงจรปิด (Richmond, 1975; Godfrey, 1982; Thompson, 1989)
2. การจัดการบริการของห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้จะเป็นหนทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ดังนี้
- จัดบริการถ่ายเอกสารที่มีประสิทธิภาพ ราคาถูก และตั้งเครื่องอยู่ในจุดที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้งานมากที่สุด พร้อมทั้งมีป้ายแนะนำบริการถ่ายเอกสาร (Richmond, 1975; Basker, 1980; Varner, 1983)
 - จัดหาทรัพยากรห้องสมุดให้เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ มีการจำหน่ายออกทรัพยากรห้องสมุดที่ล้าสมัยเป็นระยะ ๆ (Onadiran, 1988)
 - ขจัดอุปสรรคในการเข้าถึงทรัพยากรห้องสมุด โดยพยายามให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงทรัพยากรห้องสมุดที่ต้องการได้หลาย ๆ ทาง (Ratcliffe, 1968; Hines, 1975)

- กำหนดเวลาเปิดบริการห้องสมุด ระยะเวลาและจำนวนทรัพยากรที่อนุญาตให้ยืมให้เหมาะสมกับความต้องการและความจำเป็นของผู้ใช้ (Hines, 1975; Onadiran, 1988)

- จัดปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ แนะนำการใช้ห้องสมุด บริการต่าง ๆ ของห้องสมุด พร้อมทั้งสอดแทรกให้นักศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้และร่วมมือร่วมใจกันช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหา (Richmond, 1975; Alafiatayo, 1987)

3. ลักษณะของหนังสือ หนังสือบางเล่มมีลักษณะที่เป็นสาเหตุให้เกิดการสูญเสียได้ง่าย การป้องกันและแก้ไขทำได้โดย

- หนังสือที่มีภาพสวยงาม หรือเป็นหนังสือหายาก ควรจัดไว้ในระบบชั้นปิด เพื่อจะได้ควบคุมการใช้ไม่ให้เกิดการสูญเสียโดยง่าย

- หนังสือปกอ่อนหรือการเย็บเล่มไม่แข็งแรง ควรจัดการเย็บเล่มทำปกให้แข็งแรงก่อนออกให้บริการ หรือหุ้มปกด้วยพลาสติก (Beenham and Harrison, 1990)

- เมื่อพบหนังสือชำรุดเล็ก ๆ น้อย ๆ เจ้าหน้าที่ควรรีบซ่อมให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยและซ่อมโดยวิธีการที่ถูกต้องด้วย (Beenham and Harrison, 1990)

4. การดำเนินงานของห้องสมุด มีส่วนสำคัญอย่างมากในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด ห้องสมุดควรมีทั้งความเคร่งครัดและความยืดหยุ่นในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือจากผู้ใช้ห้องสมุด ทั้งอาจารย์ ข้าราชการและนักศึกษา ดังนี้

- การวางแผนในการป้องกันอย่างเข้มงวดเป็นลายลักษณ์อักษรพร้อมทั้งมีการทบทวนนโยบายเป็นระยะ ๆ (Boss, 1984; Allen, 1990)

- จัดทำป้ายคำเตือนเกี่ยวกับโทษที่จะได้รับจากการกระทำผิด รวมทั้งป้ายข้อความต่าง ๆ ที่จะช่วยบรรเทาปัญหาได้ (Varner, 1983; Jackson, 1990, 1991a)

- สสำรวจหนังสือของห้องสมุดเป็นบางส่วนหรือทั้งหมดตามเวลาที่กำหนดแน่นอน และแจ้งยอดการสูญเสียให้อาจารย์ทราบเพื่อขอความร่วมมือในการแก้ปัญหา รวมทั้งเขียนบทความในทำนองเดียวกันลงในจดหมายข่าวของมหาวิทยาลัย (Varner, 1983; Boss 1984; Allen 1990)

- ประทับตราห้องสมุดบนหนังสือทุกเล่มด้วยหมึกที่ลบไม่ได้ในที่ ๆ เห็นได้ชัดเจน เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของทรัพยากรพร้อมทั้งติดต่อประสานงานกับร้านขายหนังสือเก่าให้ทราบลักษณะตราประทับของห้องสมุด (Hines, 1975; Flagg, 1983; Boss, 1984; Allen, 1990)

- การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ใช้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดแสดงนิทรรศการแสดงให้เห็นค่าใช้จ่าย แรงงาน และเวลา ที่เสียไปในการจัดหา

เล่มใหม่มาทดแทน การปลูกจิตสำนึกให้ผู้ใช้เกิดความสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ มีความรักและหวงแหนทรัพยากรห้องสมุด เป็นต้น (Ratcliffe, 1968; Kesler, 1977; Godfrey; 1982; Varner, 1983; Alafiatayo, 1987)

- จัดสัปดาห์ไม่เสียค่าปรับหรือการยกโทษให้แก่ผู้ที่ค้างส่งหนังสือเพื่อจะได้นำหนังสือมาส่งคืนห้องสมุด (Onadiran, 1988)
- จัดมุม Give away ซึ่งประกอบด้วยภาพซึ่งตัดจากนิตยสารต่างๆ สารานุกรมเก่า ๆ ที่ไม่ครบชุด เพื่อให้ผู้ใช้สามารถหยิบไปได้หากมีความต้องการ (Lincoln, 1984)
- เมื่อพบว่าหนังสือหายไปจากห้องสมุดควรมีการให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นแก่สาธารณะและผู้ค้ำหนังสือเก่า (Oberline Conference, 1983a)

ด้านลักษณะการเรียนการสอน

เนื่องจากการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย นักศึกษาต้องมีการค้นคว้าเพิ่มเติมนอกเหนือจากการใช้ตำราเรียน ดังนั้น ห้องสมุดจะต้องประสานงานอย่างใกล้ชิดกับอาจารย์ผู้สอนในการจัดเตรียมหนังสืออ่านเพิ่มเติมให้เพียงพอับความต้องการของนักศึกษา โดยอาจจัดหาฉบับซ้ำหลาย ๆ ฉบับ หรือหากงบประมาณไม่เพียงพออาจจัดเป็นหนังสือสำรอง (Basker, 1980; Alafiatayo, 1987) นอกจากนั้นการเสนอแนะหนังสือหรือวารสารเล่มอื่น ๆ ในสาขาเดียวกันให้แก่อาจารย์ผู้สอนเพื่อแนะนำให้นักศึกษาอ่านจะเป็นการกระจายนักศึกษาให้เลือกอ่านหนังสือได้หลายเล่มดีกว่าจะมุ่งอ่านแต่เพียงเล่มเดียวและทำให้เกิดความขาดแคลน

ด้านทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อห้องสมุด

การแรงค้ำให้นักศึกษามีทัศนคติที่ถูกต้องต่อห้องสมุดมีความสำคัญอย่างมากในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการสูญเสียหนังสือของห้องสมุด การแรงค้ำต่าง ๆ จะได้ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญคือ บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดจะต้อง

- มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักศึกษา
- มีความพร้อมและกระตือรือร้นในการให้บริการ
- ให้บริการที่เท่าเทียมกันแก่ผู้ใช้ทุกคน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

การศึกษาจากผู้ใช้พบว่าวิธีการที่สุภาพจะได้ผลมากกว่าการใช้ระเบียบที่เคร่งครัด เช่น การสอนการใช้ห้องสมุด การปฐมนิเทศอย่างไม่เป็นทางการและการนำชมห้องสมุด การพบผู้ใช้อย่างไม่เป็นทางการพร้อมทั้งสอดแทรกการพูดจาไม่ให้เกิดเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการสูญเสียหนังสือ (Richmond, 1975)

นอกจากการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้ว การนำระบบอัตโนมัติมาใช้ในห้องสมุดเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาหนังสือหายไปจากห้องสมุด ระบบที่ใช้อยู่โดยทั่วไปโดยมากเป็นระบบการสร้างสนามแม่เหล็กไฟฟ้าที่บริเวณประตูทางออกของห้องสมุด ส่วนที่ตัวเล่มหนังสือหรือทรัพยากรของห้องสมุดจะติดแถบโลหะบางๆ ซึ่งจะสร้างสัญญาณไฟฟ้าเมื่อถูกกระตุ้นจากสนามแม่เหล็กไฟฟ้ากระแสสลับที่มีความถี่ต่ำ โดยที่แถบโลหะนี้ห้องสมุดสามารถตั้งโปรแกรมปรับความถี่เพื่อจะตั้งความไว (Sensitize) หรือลบความไว (Desensitize) ต่อสนามแม่เหล็กไฟฟ้าที่ประตูทางออก แบ่งได้เป็น 2 ระบบ คือ (ศรีจันทร์ วิบุตติกุล, 2528; กองบรรณาธิการ, 2532)

1. ระบบ Full circulation แถบโลหะในหนังสือจะถูกนำมาลบความไวทุกครั้งที่มีการยืมออก และตั้งความไวเมื่อรับหนังสือคืนมา
2. ระบบ By-pass แถบโลหะจะคงสภาพความไวตลอดไป หนังสือทุกเล่มจะต้องนำมาผ่านเครื่องตรวจจับทุกครั้งก่อนนำออกจากห้องสมุด

องค์ประกอบของระบบ

1. Detection Computer ประกอบด้วยแถบข้าง 2 ด้านและแผ่นพื้นลูมิเนนิยมใช้ติดตั้งบริเวณทางออกของห้องสมุดโดยไม่ต้องยึดติดกับพื้น ทำหน้าที่ในการสร้างสนามแม่เหล็กไฟฟ้ากระแสสลับที่มีความถี่ต่ำ

2. Bookcheck ใช้ในการแปลงสัญญาณความไวของแถบโลหะที่มีต่อสนามแม่เหล็กไฟฟ้า แบ่งเป็น 3 ชนิด คือ

2.1 Book Desensitizer ใช้สำหรับลบความไว (Desensitize) ของแถบโลหะต่อสนามแม่เหล็กเพียงอย่างเดียวเพื่อความรวดเร็วในการให้ยืมหนังสือ

2.2 Book Sensitizer ใช้สำหรับตั้งความไว (Sensitize) ของแถบโลหะต่อสนามแม่เหล็กเพียงอย่างเดียวโดยไม่ต้องทำร่วม ๆ กับการรับคืนหนังสือ

2.3 Dual Bookcheck ใช้แปลงสัญญาณความไวของแถบโลหะต่อสนามแม่เหล็กไฟฟ้าสลับไปมาระหว่าง Sensitize และ Desensitize

3. Tattle-tape Programmable Detection Strips คือแถบโลหะชิ้นบาง ๆ ที่ใช้ติดกับหนังสือหรือทรัพยากรห้องสมุด แถบโลหะนี้สามารถตั้งความไว หรือลบความไวต่อสนามแม่เหล็กไฟฟ้ากลับ ไปกลับมาได้ เมื่อถูกกระตุ้นด้วยสนามแม่เหล็กไฟฟ้าความถี่ต่ำที่ Detection Computer สร้างขึ้น จะเกิดสัญญาณไฟฟ้าทำให้เจ้าหน้าที่ทราบว่ามีการนำหนังสือที่ยังไม่ได้ยืมผ่านประตูออกไป

ข้อมูลของห้องสมุดกลุ่มตัวอย่าง โดยสังเขป

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยปิดของรัฐที่มีการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไปในเขตกรุงเทพมหานครที่ผู้วิจัยใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 8 แห่ง คือ หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากรวังท่าพระ กองห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง สำนักห้องสมุดและบรรณสารสนเทศ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี สำนักหอสมุดกลางสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ มีจำนวนทรัพยากรห้องสมุด การจัดการบริการ และการป้องกันการสูญเสยหนังสือของห้องสมุด ดังนี้

ห้องสมุดที่มีจำนวนหนังสือมากกว่า 1 แสนเล่ม มี 5 แห่ง คือ หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากรวังท่าพระ

ในด้านการจัดการบริการนั้นห้องสมุดเกือบทุกแห่งจัดการแบบผสมคือเป็นระบบชั้นเปิดและระบบชั้นปิดสำหรับสิ่งพิมพ์บางชนิด เช่น หนังสือหายาก วิทยานิพนธ์ เป็นต้น มีเพียงสำนักหอสมุดกลาง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือเท่านั้นที่จัดการในระบบชั้นเปิดทั้งหมด

สำหรับระบบป้องกันการสูญเสยหนังสือของห้องสมุด ทุกห้องสมุดมีเจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออกและ Turnstile ยกเว้น สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ไม่มี Turnstile ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ภูมิหลังของห้องสมุดกลุ่มตัวอย่าง โดยสังเขป

ห้องสมุด	**จำนวนนักศึกษา ที่เป็น สมาชิกห้องสมุด	จำนวนหนังสือ (เล่ม)*		จำนวนวารสาร (รายการ)*		ลักษณะการจัดชั้น*		ระบบป้องกัน*
		ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ	ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ	ชั้นปิด	ชั้นเปิด	
หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	12,391	106,749	143,568	3,495	3,663	สิ่งพิมพ์ญี่ปุ่น สิ่งพิมพ์ประเทศไทย หนังสือหายาก หนังสือสำรอง วิทยานิพนธ์ วารสารย้อนหลัง	หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง วารสารปัจจุบัน	เจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออก Turnstile
สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	13,929	129,980	128,960	595	1,850	วิทยานิพนธ์ หนังสือสำรอง	หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง วารสาร	เจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออก Turnstile
สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	10,903	279,608	228,856	856	1,415	หนังสือหายาก แผนที่ เอกสาร จุลสาร กฤตภาค คู่มือการศึกษา หนังสือสำรอง	หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง วิทยานิพนธ์ วารสาร	เจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออก เจ้าหน้าที่ตรวจชั้นหนังสือ ทุกวัน ในช่วงเช้า

ตารางที่ 1 ภูมิหลังของห้องสมุดกลุ่มตัวอย่างโดยสังเขป (ต่อ)

ห้องสมุด	**จำนวนนักศึกษา ที่เป็น สมาชิกห้องสมุด	จำนวนหนังสือ (เล่ม)*		จำนวนวารสาร (รายการ)*		ลักษณะการจัดชั้น*	ระบบป้องกัน*
		ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ	ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ		
สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร	3,787	166,442	95,206	3,140	3,731	ชั้นเปิด ชั้นปิด	เจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออก Turnstile ระบบสัญญาณเตือนภัยตรงบันไดหนี เจ้าหน้าที่ตรวจชั้นหนังสือเป็นระยะ
ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร รังท่าพระ	3,728	62,660	52,671	595	329	วารสารเตรียมเย็บเล่ม วารสารเตรียมเย็บเล่ม หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง วารสาร	เจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออก Turnstile
กองห้องสมุด สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง	3,658	18,779	15,837	200	140	คู่มือการศึกษาต่างประเทศ หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง วารสาร	เจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออก Turnstile

ตารางที่ 1 ภูมิหลังของห้องสมุดกลุ่มตัวอย่าง โดยสังเขป (ต่อ)

ห้องสมุด	**จำนวนนักศึกษา ที่เป็น สมาชิกห้องสมุด	จำนวนหนังสือ (เล่ม)*		จำนวนวารสาร (รายการ)*		ลักษณะการจัดเก็บ*		ระบบป้องกัน*
		ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ	ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ	ชั้นเปิด	ชั้นปิด	
สำนักห้องสมุดและบรรณสารสนเทศ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ธนบุรี	2,928	20,921	64,829	461	1,109	รายงานการประชุม รายงานการวิจัย วารสารวิชาการเล่มล่าสุด วารสารย้อนหลัง (เล่มปรีก) วารสารย้อนหลัง (เล่มเล่ม)	หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง วารสารทั่วไปเล่มล่าสุด วารสารย้อนหลัง (เย็บเล่ม)	เจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออก Turnstile
สำนักหอสมุดกลาง สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าพระนครเหนือ	4,898	21,345	27,735	295	83	-	สิ่งพิมพ์ ทุกชนิด	เจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้าออก Turnstile

*ข้อมูลปีงบประมาณ 2535

**ข้อมูลปีการศึกษา 2533